

что эффективно влияет на развитие личностных качеств подростков, и на их формирование в результате социализирующего процесса.

Ключевые слова: содержательный досуг, социально-педагогические пути организации содержательного досуга, формы социально-педагогической работе, личностно ориентированное образование.

Malkov D. Social and educational ways of interesting leisure teenagers domiciliary

The article deals with social and educational organization of leisure paths teens in the community.

Considered the features of socialization in adolescence.

The basic trends of adolescent personality traits that are formed as a result of the inclusion of societal club association process in the community.

A number of key provisions on the organization of leisure adolescents in the community.

Analyzed individual work with adolescents in the community, and found that it acquires the status of an integrative method that provides new terms of personality in which the personality manifests itself most actively, learns, develops and forms.

Thesis there is determined the requirements for the various forms of work, complexity and different directions that effectively influence the development of personal qualities of teenagers and their formation due to the societal process.

Key words: leisure, social and educational ways of leisure, forms of social and educational work, personality-oriented education.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2016 р.

Прийнято до друку 29.02.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 37.017.42

Н. В. Муляр, Н. Є. Тимошенко

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ

В сучасному світі існує багато норм та цінностей, але головною цінністю в будь-якому суспільстві є особистість, не зважаючи ні на які життєві обставини.

У багатьох країнах світу можна відчутися процес гуманізації суспільних відносин, який спрямований на гуманне ставлення

суспільства до людей та дітей з інвалідністю, зокрема. Україна тільки на початку даного шляху, суспільство ще немає моделі поведінки та взаємин з даною категорією людей. Варто розуміти, що саме від цього залежатиме, як швидко з'являться умови для повноцінного розвитку дітей з інвалідністю: соціалізація, навчання, виховання все те, що вкрай необхідно для формування сучасної особистості.

Фундаментальним положенням та загальним проблемам соціалізації були присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як: Г. Андреевої, Н. Андреевської, І. Беха, О. Білої, О. Газманова, М. Галагузової, Н. Заверико, Л. Коваль, І. Кона, О. Кушак, Н. Лавриченко, М. Лукашевича, А. Макаренка, В. Москаленка, О. Мудрика, А. Петровського, С. Савченко, В. Сухомлинського, С. Шацького; підходи до питань організації та здійснення соціально-педагогічної підтримки дітей інвалідів висвітлюються у працях: І. Іванова, В. Ляшенко, О. Молчана, В. Тесленка, Г. Першко. Психолого-педагогічні підходи щодо соціалізації відображені у працях: В. Гурова, Н. Лавриченко, С. Харченка; проблеми соціалізації широко досліджуються і зарубіжними вченими, як: Ф. Гіддінс, Г. Тард, Д. Томпсон, Т. Парсонс, Ч. Кулі, У. Томаса, Дж. Мід.

Метою статті є аналіз наукових підходів щодо проблеми соціалізації дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку та характеристика діяльності Центру соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями з даною категорією.

У сучасному суспільстві поширене поняття «соціалізація». Поняття «соціалізація» має більш як столітню історію існування та в перекладі з латині «socialis» означає «суспільний» [10, с. 343].

Проаналізувавши різні наукові підходи представників біхевіоризму [11, с. 18 – 22], ми виділили три бачення щодо поняття соціалізації, такі як:

1) перша група представників (Б. Скіннер та Дж. Доллард), вважали, що становлення особистості відбувається у процесі навчання людиною соціальним нормам;

2) друга груп представників (Ж. Піажета, Л. Колберг) запропонували «когнітивну» модель соціалізації, що зводиться до розвитку свідомості й самосвідомості дитини у процесі оволодіння образним та абстрактним мисленням. На їх думку, соціалізація полягає у створенні у свідомості зразків когнітивних схем, які індивід адаптує до нового досвіду за допомогою механізму рівноваги;

3) третя група представників (Ч. Кулі, Дж. Мід) звертали увагу на те, що одним із механізмів соціалізації є модель «міжособового спілкування», згідно з якою індивід, дивлячись на себе очима інших людей, засвоює в результаті безлічі прикладів правила співжиття.

Саме цієї думки ми будемо притримуватись далі.

Група авторів під керівництвом А. Ребера схиляється до думки, що соціалізація це взагалі процес, завдяки якому індивід набуває знань,

цінностей, соціальних навичок та соціальної чуттєвості, які дозволяють йому інтегруватись у суспільство і поводитись там адаптивно. Вони вважають, що соціалізація це життєвий досвід. Однак найчастіше дане поняття використовується стосовно процесів, завдяки яким особистості навіюються цінності суспільства та його власні соціальні ролі [11, с. 37 – 42].

В нашій статті ми будемо притримуватися наукового підходу вітчизняного науковця С. Купрієнко, який визначає соціалізацію як складний, багатогранний процес включення людини у соціальну практику, набуття нею соціальних якостей, рис, засвоєння соціального досвіду та реалізації власної сутності через виконання певної ролі у практичній діяльності [10, с. 736].

Ми вважаємо, що соціалізація може розглядатися одночасно як специфічна діяльність фахівців і особистості; процес якісного перетворення особистості під впливом педагогічного потенціалу соціуму; система заходів з організації взаємодії педагогічного потенціалу соціуму і особистості в інтересах її самореалізації в суспільстві.

У контексті нашої статті, ми дотримуємось погляду української дослідниці А. Бойко [2, с. 85], яка стверджує, що завдання процесу соціалізації в соціально-педагогічному контексті полягає у:

- забезпеченні рівних можливостей для всіх дітей в оволодінні надбаннями культури;
- створенні умов для виявлення і розвитку творчої обдарованості дитини;
- захисті прав та інтересів соціально неадаптованої молоді, попередженні і подоланні проявів бездоглядності й правопорушень;
- забезпеченні системи гарантів для дітей і підлітків з особливими потребами;
- здійсненні соціальної реабілітації дітей, які потрапили в складні життєві ситуації

На основі аналізу наукових джерел щодо даної проблематики ми дійшли висновку, що соціалізація охоплює весь процес і результати взаємодії особистості з усією сукупністю соціальних явищ, які виявляються в ході пізнання світу і його перетворення; це процес, який детермінується конкретними соціально-історичними умовами і його не можна вважати завершеним на якомусь етапі життєдіяльності людини.

Наразі сучасне українське суспільство характеризується тим, що приділяє багато уваги до проблем дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку, намагаючись вирішити це питання у різних інститутах, а саме: сім'я, школа, реабілітаційні центри, саме тому ця проблема актуальна [7, с. 444]. Особливо хотілось би зазначити, соціалізацію дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку в умовах центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

Але, перш ніж говорити про діяльність Центру соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними

обмеженнями з даною категорією дітей, звернемося до даних польського дослідника Р. Боровського. Автор вважає, що до психологічних особливостей дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку можна віднести страх смерті – його відчувають 80% дітей-інвалідів [11, с. 37–42]. Науковець акцентує увагу на тому, що найчастіше на фоні страхів у дитини виникають нервово-психічні розлади. Це негативно відбивається на її характері та поведінці, особливо при неправильному ставленні з боку оточуючих. Так, дитина може стати замкненою, роздратованою, впертою, або навпаки – загальмованою й апатичною.

Ми поділяємо думку Г. Абрамової, яка вважає, що дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку супроводжують почуття болю та страждання, які найчастіше мають не фізичний, а психологічний характер. Виникнення таких почуттів, на її думку, може бути пов'язане з необхідністю тривалого лікування в умовах стаціонару, коли дитина обмежена у контактах з близькими, змушена знаходитися в чужому для себе середовищі та самостійно вирішувати свої проблеми. Така ситуація, припускає автор, формує у дитини відчуття невпевненості та занепокоєння, які, у свою чергу, можуть викликати появу почуттів самотності, розчарування [1, с. 186].

Дослідник І. Трухін вказує на наявність інтелектуальних бар'єрів, які можуть виникати внаслідок різного інтелектуального рівня і також різних типів інтелекту. Щодо мотиваційний бар'єр – автор наголошує на тому, що це такі обставини, які роблять спілкування нецікавим або непотрібним. Наприклад, це може бути неприємною темою розмови для молодшого школяра з інвалідністю як стан та перспективи здоров'я, зовнішній вигляд, потенційні можливості і таке інше [6, с. 23].

Іншої думки дотримується Т. Власова, яка наголошує, що бідність морального досвіду дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку затримує формування усвідомлення мотивів поведінки, адекватної оцінки наслідків своїх вчинків. Під емоційним бар'єром Т. Власова розуміє небажання спілкування внаслідок антипатії до партнера [4, с. 384].

На думку Є. Мешеніної, для дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку характерні різні психоемоційні розлади, які проявляються у вигляді підвищеної емоційної збудливості, підвищеної чуттєвості до звичайних подразників навколишнього оточення [10, с. 405]. Науковець О. Мастюкова вважає, що підвищена емоційна збудливість може супроводжуватися з порушеннями поведінки у вигляді афективних вибухів, іноді з агресивними проявами [7, с. 434].

Комунікативні бар'єри виникають в основних сферах розвитку особистості, а саме в сім'ї, школі та групі однолітків. Наявність дитини з інвалідністю в сім'ї спричиняє порушення механізмів її функціонування.

Б. Паригін виділяє два види соціально-психологічних бар'єрів [8, с. 118]:

1) внутрішні бар'єри особистості, які пов'язані з такими утвореннями, як норми, установки, цінності, а також з особистісними особливостями – ригідність, конформність та ін.;

2) бар'єри, причина яких – поза особистістю: незрозуміння зі сторони іншої людини, дефіцит інформації та ін.

Таким чином, соціально-психологічний портрет дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку має чітко окреслені проблеми, це: замкнутість, бар'єри в спілкуванні, безпомічність, вразливість, сором та зневага до себе. Ми вважаємо, що діти з інвалідністю молодшого шкільного віку дуже уразливі до сучасного світу. Тому батьки для дитини з інвалідністю мають стати найближчими та найріднішими, які будуть завжди її захищати.

Соціально-педагогічна допомога дітям з інвалідністю це складний процес, тому потребує втручання мультидисциплінарної команди. Так, в різних соціальних агенціях склалася певна система соціально-педагогічної допомоги, які потребують дана категорія. Ми будемо говорити про Центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, який є структурним підрозділом центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді [12].

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями є закладом денного перебування дітей та молоді з функціональними обмеженнями віком від 7 до 35 років. Метою діяльності даного центру є відновлення та підтримка фізичного та психічного стану дітей з інвалідністю, адаптація та інтеграція їх у суспільство [12].

Більш конкретніше ми зупинимося на діяльності Центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями Деснянського району міста Києва.

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями працює у даних напрямках:

- стрільба з лука (ці заняття проводяться не безпосередньо у Центрі – вихованці відвідують спортивну секцію для типових дітей, яка діє у школі I-III ступенів №275 Деснянського району м. Києва). Такі заняття корисні для дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку не тільки через фізичне навантаження, а завдяки залученню до такої групи дітей, спілкування з ними сприяє фізичній, психологічній та соціальній реабілітації, всебічному розвитку та введення дитини з інвалідністю у суспільство як повноправного його члена. Заняття у гуртку стрільби з лука побудовано з врахуванням специфічних особливостей кожного з клієнтів;

- плавання (у результаті проведення занять з плавання у дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку покращується еластичність м'язів, підвищуються показники основних рухових якостей, відбуваються позитивні зміни біомеханічних властивостей м'язових груп та окремих показників серцево-судинної та дихальної систем). Саме тому

Центр реалізує такий напрям роботи як заняття дітей з реабілітологом у басейні. Заняття для дітей з інвалідністю проходять безкоштовно; танцювально-рухова терапія (дітям з інвалідністю молодшого шкільного віку з руховими порушеннями музикотерапія допомагає збагатити знання про навколишній світ, прищепити любов до музики, навчити слухати й розуміти її). Проводить заняття психолог з метою: навчитися виражати свої почуття, ідентифікувати себе як особистість, та налагодити міжособистісні відносини;

- театральна студія «Вуаль» (працює з використанням методик драмо терапії). Театр допомагає дітям з інвалідністю молодшого шкільного віку в легкій ігровій формі засвоювати необхідні для життя у суспільстві уміння і навички, вчить контактувати з іншими людьми. В результаті участі у діяльності театральної студії у дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку відбувається розвиток та удосконалення здатності до «режисури» власного життя, вони навчаються усвідомлювати себе, керувати своїм тілом, контролювати свої емоції та поведінку; покращуються комунікативні здібності; підвищується загальний рівень знань, умінь і навичок [13].

Працюючи з даною категорією дітей Центр використовує наступні форми та методи соціально-педагогічної роботи: реконструкція соціального оточення (допомога в комунікації, організації міжособистісних стосунків; організація ритму життя, мешкання, індивідуального фізичного комфорту; виявлення і розвиток творчого потенціалу, організація дозвілля; допомога у професійному самовизначенні); психологічна допомога (психодіагностування; психолого-педагогічний вплив: психотренуючі ігри, тренінги, арттерапія, соціодрама, психодрама; індивідуальне консультування); навчання методів самодопомоги і взаємодопомоги (навчання основ культури; навчання практичних навичок самообслуговування; оволодіння основними руховими навичками з пересування, а також використання технічних засобів і пристосувань; засвоєння можливостей мовного, а у разі відсутності мови – альтернативного спілкування) [13].

Важливим аспектом роботи соціального педагога у Центрі з дитиною інвалідом молодшого шкільного віку є сприяння становленню та розвитку особистості формування, а саме через: уявлення дитини про якості особливості, емоційні властивості, норми поведінки; уміння розуміти і оцінювати вчинки інших; уміння співвідносити власну поведінку із загальноприйнятими нормами; адекватної самооцінки; установки на співпрацю із здоровими однолітками [12]. Але, завдання соціального педагога центра – в тому, щоб створити такі соціально-педагогічні умови, які сприятимуть внутрішньому управлінню індивіда, досягнення ним своїх цілей, реалізації різнобічних типів поведінки, гнучкої соціалізації.

Таким чином, для успішної соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах Центру соціально-психологічної реабілітації для дітей та

молоді з функціональними обмеженнями, потрібно втручання мультидисциплінарної команди, а також взаємодія різних соціальних агенції соціалізації: сім'я, школа, соціально-психологічні та реабілітаційні центри, клуби за місцем проживання, неурядові організації та ін.

Список використаної літератури

- 1. Белухин Д. А.** Основы личностного ориентированной педагогики : курс лекций / Д. А. Белухин – М.-Воронеж : [б. и.], 2006. – 186 с.
- 2. Бойко А. М.** Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / А. М. Бойко. – К. : ІЗМН, 2009. – 85 с.
- 3. Великий** тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
- 4. Ковалева К. М.** Основы социологии : учеб. пособ. для студ. средн. спец. учеб. завед. / Ковалева К. М. – М. : Социс, 2003. – 384 с.
- 5. Кон И. С.** НТР и проблемы социализации молодежи. / Кон И. С. – М. : [б. и.], 1998. – 210 с.
- 6. Селиванова Л. В.** Основы социологии : учеб. пособ. / Селиванова Л. В. – Калуга : Ин-т усовершенствования учителей, 2002. – 235 с.
- 7. Лавриченко Н. М.** Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Лавриченко Н. М. – К. : ВІРА ІНСАЙТ, 2004. – 444 с.
- 8. Лукашевич М. Л.** Соціалізація. Виховні механізми і технології / Лукашевич М. Л. – К. : [б. в.], 2008. – 118 с.
- 9. Мудрик А. В.** Социализация как социально-педагогическое явление / А.В. Мудрик / Воспитательное пространство как объект педагогического исследования : [сб. научн. тр.] / Мудрик А. В. – М. : [б. и.], 2006. – 286 с.
- 10. Соціологія:** короткий енциклопедичний словник / уклад.: В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін. ; під заг. ред. В. І. Воловича. – К. : Укр. Центр духовн. культури, 2008. – 736 с.
- 11. Филонов Г. П.** Социальная педагогика: научный статус и прикладные функции / Г. П. Филонов // Педагогика. – 2004. – № 6. – С. 37 – 42.
- 12. Київський** міський центр соціальних служб для сім'ї дітей та молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssm.kiev.ua>.
- 13. Напрями** Центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями : рубрика [Електронний ресурс] // Центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями. – Режим доступу: <http://www.ssm.kiev.ua>.

Муляр Н. В., Тимошенко Н. Є. Соціалізація дітей з інвалідністю молодшого шкільного віку в умовах Центру соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями

У статті проаналізовано та розкрито різні підходи до поняття «соціалізація», які відображають широкий спектр процесів і явищ: адаптацію; засвоєння норм; цінностей і ролей; навчання; становлення особистості; набуття нею професійних якостей. Розглянуті бар'єри, з

якими стикаються діти з інвалідністю (мотиваційний, емоційний, комунікативний, соціально-психологічний та охарактеризовані напрямки роботи Центру соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

Ключові слова: соціалізація, діти молодшого шкільного віку з інвалідністю, центр.

Муляр Н. В., Тимошенко Н. Е. Социализация детей с инвалидностью младшего школьного возраста в условиях Центра социально-психологической реабилитации для детей и молодежи с функциональными ограничениями

В статье проанализировано и раскрыто различные подходы к понятию «социализация», которые отражают широкий спектр процессов и явлений: адаптацию; усвоение норм; ценностей и ролей; обучение; становления личности; вступления профессиональных качеств. Рассмотрены барьеры, с которыми борются дети с инвалидностью (мотивационный, эмоциональный, коммуникативный, социально-психологический), охарактеризованы направления работы Центра социально-психологической реабилитации для детей и молодежи с функциональными ограничениями.

Ключевые слова: социализация, дети младшего школьного возраста с инвалидностью, центр.

Mulyar N., Tymoshenko N. Socialization of children with disabilities of primary school age in the centers for social and psychological rehabilitation for children and youth with disabilities

The article analyzes and discloses various approaches to the concept of "socialization" that reflect a wide range of processes and phenomena: adaptation; the assimilation of norms; values and roles; training; identity formation; entry competencies. We consider the barriers that children with disabilities are struggling (motivational, emotional, communicative, social and psychological), characterized by the direction of the Center of social and psychological rehabilitation of children and young people with functional limitations.

Key words: socialization, children of primary school age with disabilities, the center.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2016 р.

Прийнято до друку 29.02.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Безпалько О. В.